

Kína Afrika-politikája: minden mindegy?¹

Mező Júlia Veronika

A tanulmány célja, hogy statisztikai eszközök segítségével meghatározza: milyen motivációk állnak Kína Fekete-Afrikához való közeledésének háttérében a kereskedelem szempontjából? A kutatási cél eléréséhez hipotézisvizsgálatokat (független mintás t-próbákat és páros t-próbákat) és korrelációs számítást végeztünk, összesen 11 mutató felhasználásával. A vizsgálatok alapmutatói a Kína és a fekete-afrikai országok közötti bilaterális kereskedelmi adatok az 1995-1998, illetve a 2005-2008 közötti időszakokban. Ezek mellett további, az elemzésbe bevont 38 fekete-afrikai országot jellemző olyan kereskedelmi, makrogazdasági, politikai és egyéb indikátorokat alkalmaztunk, melyek befolyásolhatják a két régió közötti kereskedelem alakulását.

A vizsgálatok alátámasztották, hogy Fekete-Afrika számára Kína valóban egyre jelentősebb kereskedelmi partner. Továbbá bebizonyosodott, hogy Kína szignifikánsan nagyobb értékben importál azokból a fekete-afrikai államokból, amelyek „olajországnak” tekinthetők, azaz nettó olajexportőrök. Kína Fekete-Afrikába irányuló kivitele pedig csak a partnerországok népességével és GDP-jével mutatott pozitív kapcsolatot, vagyis a piac nagyságán és az olaj meglétén kívül semmilyen más politikai vagy gazdasági tényező nem befolyásolta a kereskedelem alakulását a két fél között.

Kulcsszavak: Kína, Fekete-Afrika, fejlődő országok, kereskedelem

1. Bevezetés

A XXI. században a gazdasági világrendben bekövetkező változások – a globalizáció,² a transznacionalizálódás – következtében nemcsak az egyes országok helyzetében, de az egész világ gazdaságban nagy változások mennek végbe. A fejlett világ népességének egyre növekvő energiaszükséglete miatt a figyelem az eddig feltáratlan nyersanyaglelőhelyek felé fordul, melyek jórészt a fejlődő világban keresendők, ennek köszönhetően felértékelődik a sokáig elhanyagolt elmaradottabb régiók szerepe.

E folyamat révén a fejlődő régiók problémáinak megoldása valamelyest közös – közkeletű kifejezéssel élve: „globális” – üggyé vált, amiben az államok egymással

¹ Jelen tanulmány a Világgazdaság és globalizáció tagozaton I. díjat nyert azonos című pályamű rövidített verziója. Témavezető: Udvari Beáta, Lukovics Miklós.

² A globalizációt sokféleképpen definiálják, fogalmát jelen esetben értelmezzük a „nemzeti gazdaságok összekapcsolódásának és kölcsönös függősége elmélyülésének folyamataként, amelyik a gazdasági áramlások liberalizálásával párosul” (Simai 2008, 47. o.).

összefogva igyekeznek eredményeket elérni, elsősorban nemzetközi szervezeteken (pl. ENSZ, IMF, Világbank) keresztül. Így nagyobb figyelem irányul a korábbi gyarmatoknak helyet adó Afrikára, Dél-Amerikára és Délkelet-Ázsiára, hiszen a fejlődő országok ezekben a térségekben helyezkednek el. Sok szempontból azt mondhatjuk, hogy közülük a legsikeresebbek az ázsiaiak, a legnehezebb helyzetben pedig az afrikai, ezen belül is a fekete-afrikai országok vannak. Ráadásul Afrika az a kontinens, amely a legtöbb fejlődő országnak otthont ad.

A dolgozattal e két térség kapcsolatainak elemzését tűztük ki célul. *Kína és Afrika* politikai és gazdasági kapcsolatainak kezdetét az 1960-as évekre szokás tenni, de valójában már a X. század óta kereskedelmi partnerek. Napjainkra e kötelékek intenzívebbé váltak, főként a kínai fél igyekezetének eredményeképpen. Az ország hatalmas lélekszáma miatt a markáns gazdasági növekedés további fenntartásához már nem elegendők a Kínában fellelhető nyersanyagok, ezért – az általánosan elfogadott elméletek szerint – az afrikai terjeszkedés legfőbb motorja az ásványkincs- és olajéhség lett. Emellett Kína fontosnak tartja a fejlődő országok közötti általános kapcsolatok szorosabbra fűzését, sőt, diplomáciai tekintetben stratégiai partnerekként tekinthet az afrikai államokra Tajvan el nem ismerését illetően, valamint az emberi jogokkal kapcsolatos kérdésekben. Afrika számára szintén új lehetőségeket hordoz magában a kínai közeledés, így megnyílhatnak a még feltáratlan nyersanyaglelőhelyek, lehetőség nyílik az infrastruktúra fejlesztésére, valamint a nemzetközi kereskedelemnek is aktívabb szereplőjévé válhat. Arról nem is beszélve, hogy Kína egyre intenzívebbé váló afrikai jelenlétére a nyugati nagyhatalmak – különösen az Amerikai Egyesült Államok – „felkapták a fejüket”, és ezáltal a fekete kontinens az utóbbi években valamivel több figyelmet kap a fejlett országok részéről.

A témaválasztást az indokolja, hogy Kína – lenyűgöző gazdasági növekedésének köszönhetően – régóta a kutatások középpontjában van, azonban afrikai szerepvállalásának vizsgálata csak nemrég kezdődött meg, így Magyarországon még nincs kiterjedt szakirodalma. Ennek megfelelően a dolgozat célja az, hogy statisztikailag igazolja – vagy éppen megcáfolja – azt az elméletet, miszerint a kínai megjelenés Fekete-Afrikában, pontosabban a két régió közötti kereskedelem fokozódása elsősorban az afrikai olajtermékek és más ásványkincsek meglétének köszönhető. Ezután adódik a következő lényeges kérdés: milyen más motivációk állhatnak Kína Afrika-politikájának hátterében? És vajon ezek az okok vannak-e olyannyira sokrétűek, hogy Kína számára tulajdonképpen „minden mindegy” legyen; vagyis válogatás nélkül lépjen gazdasági és politikai kapcsolatba minden fekete-afrikai országgal?

A következőkben bemutatjuk a fekete kontinensen való kínai terjeszkedés el-képzelhető motivációit, majd az együttműködés kereteit. Ezt követi a kínai jelenlét formáinak ismertetése. A fejezet végén kitérünk a két fél közötti kapcsolatok minőségéből adódó negatív hatásokra mindkét oldal számára. Ezután pedig bemutatjuk az empirikus elemzést, melynek során a hipotézisvizsgálat és a korrelációs számítás eszközeivel próbáljuk megállapítani, hogy mely gazdasági és politikai tényezők lehetnek

leginkább befolyással a Kína és Fekete-Afrika közötti kereskedelem volumenének alakulására.

2. Kína gazdasági szerepvállalása Afrikában

Jelen fejezet célja az, hogy számba vegyük azokat a tényezőket, melyek Peking figyelmét a fekete kontinens felé fordítják, valamint a kínai közeledés intézményi hátterét (hiszen a kínai-afrikai együttműködés kiépítésére számos szervezet jött létre az elmúlt évtizedben), illetve módozatait.

Kína (részben) nyitott gazdaságpolitikát folytat. Ennek megjelenési formáit többféleképpen csoportosíthatjuk. Jelen dolgozatban *a külkereskedelem, a nemzetközi tőkeáramlás, a segélyek nyújtása és a migráció* – különös tekintettel a munkaerő áramlására – lesznek vizsgálat tárgyai.

Az Afrika felé való nyitás nem csak üzleti érdekek mentén valósul meg. Az utóbbi évtizedekben a fejlett országok vezetői és a különböző nemzetközi szervezetek igyekeznek olyan programokat megvalósítani a kontinensen, amelyek segítenek az általános egészségügyi és oktatási helyzetben, növelik az életszínvonalat és a gazdasági versenybe való bekapcsolódás lehetőségét az afrikai országok számára. A közkeletű „hiedelemmel” ellentétben Kína sem csupán a nyersanyagok megszerzése végett érdeklődik Afrika iránt. Ezt igazolja, hogy az ázsiai óriás és a fekete kontinens kapcsolata több mint 50 éves múltra tekint vissza, mialatt *baráti viszony* alakult ki közöttük (Gill-Reilly 2007). A következőkben Kína Afrika felé történő nyitásának, közeledésének lehetséges motivációit tekintjük át.

2.1. Az afrikai terjeszkedés motivációi

A szakirodalomban többféle okot fellelhetünk, amely magyarázza, hogy Peking miért helyez az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb hangsúlyt a Fekete-Afrikához fűződő viszonya elmélyítésére. A motivációkat legegyszerűbben aszerint rendszerezhetjük, hogy politikai vagy gazdasági tényezők húzódnak-e meg mögöttük. Egy ilyen lehetséges csoportosítást mutat az 1. táblázat. E tényezők súlya időben változott, hiszen az 1950-es és '60-as években még sokkal inkább az ideológiai szempontok élveztek prioritást, azonban ma már a gazdasági kapcsolatok a lényegesebbek (Ofodile 2008). A lehetséges motivációk közül ezért elsőként a gazdasági, majd a politikai okokat tekintjük át.

A témában vizsgálódó kutatók mindegyike (Biggeri–Sanfilippo 2009, Gill–Reilly 2007, Keenan 2009, Kiss–Tétényi 2008, Lagerkvist 2009, Szentesi 2009, Taylor 2006, Zhao 2008, Zweig–Jianhai 2005, stb.) rámutat arra, hogy Kína Afrika felé fordulásának elsődleges – de nem az egyetlen – célja a *kőolaj- és egyéb nyersanyagok biztosítása* saját túlfűtött gazdaságának táplálására. Hiszen Kínát – hatalmas ipari termelési volumene miatt – szokás a „világ műhelyeként” is emlegetni (Biggeri–Sanfilippo 2009). Ennek eredményeként ma már ez az ország a világ második legna-

gyobb olajimportőre az Egyesült Államok után, 2020-ra pedig valószínűleg átveszi az első helyet (Ofodile 2009, Pehnelt 2007). Emellett az utóbbi évtizedekben az alumínium, a vörösréz, a nikkel és a vas iránti kereslete is rendkívüli mértékben megnövekedett, így míg ezekből a fémekből 1990-ben a világ összes fogyasztásának 7 százaléka volt Kínának tulajdonítható, az ezredfordulóra ez az arány már 15 százalékra emelkedett (Zweig–Jianhai 2005). Ennek a nyersanyagéhségnek természetesen az ország külpolitikájának alakítására is hatása van, ezért is váltak intenzívebbé a kapcsolatai egyes fejlődő országokkal, így az afrikaiakkal is.

1. táblázat Kína afrikai megjelenésének motivációi

Gazdasági okok	Politikai okok
olajéhség	emberi jogok
befektetési lehetőség	szövetségesek Tajvan el nem ismerésében
piacszerzés	globális szerep
nem állami cégek terjeszkedése	fejlődő országok képviselője

Forrás: saját szerkesztés

Kína az 1990-es évek közepén jelent meg olajbefektetőként az afrikai kontinensen, méghozzá Szudánban, és egészen az ezredfordulóig kizárólag ebben az országban volt jelen az afrikai energiaszektorban, de ma már az észak-afrikai Algéria és Líbia, valamint a szub-szaharai Nigéria és Angola mellett más fekete-afrikai államokban is jelentős befektetéseket realizál (Zhao 2008). Ennek megfelelően 2005-ben a kínai olajimportnak közel 30 százaléka az afrikai kontinensről érkezett (Ofodile 2009). 2009-ben pedig Kína teljes olajbehozatalának már több mint 20 százaléka Fekete-Afrikából származott, a Szaúd-Arábia utáni második legfontosabb olajexportáló partnere pedig Angola lett (UN Comtrade 2010). Miután Kína jelentősége a világ olajpiacán óriási, ezért egyértelmű, hogy olyan államokkal keresi a kapcsolatot, amelyek képesek és hajlandóak is tartósan ellátni a kulcsfontosságú energiahordozóval.

A fentiekből is érzékelhető és Taylor (2006) is kiemeli, hogy Kína olajdiplomáciájának *célja* valójában *kettős*: egyrészt ott van a már nevesített *rövid távú* belső érdek, vagyis, hogy a *hazai keresletet* képes legyen biztonsággal kielégíteni; másrészt pedig *hosszú távon* a nemzetközi olajpiac meghatározó globális szereplőjévé kíván válni – és ez tulajdonképpen már be is következett. Ofodile (2008) megjegyzi, hogy a nyugati hatalmak aggasztónak találják Kína előrenyomulását Afrikában, mivel úgy látják, hogy Pekingnek a fekete kontinens erőforrásaiért folyó küzdelme nagyban hasonlítható a XIX. századi gyarmatosítók akkori törekvéseihez, ami Afrika számára sem sok jót sejtet, de a világ biztonsági és energiaviszonyaira is hatással lehet. Azonban a szerző arra is rámutat, hogy miután Kína globális gazdasági szerepe egyre meghatározóbb, az afrikai vezetőknek sem állhat érdekében elzárkózni tőle – sem rövid, sem hosszú távon. Viszont az is fontos, hogy olyan megállapodások

szülessenek a kínai és afrikai felek között, melyek nem veszélyeztetik a fenntartható fejlődést és az emberi jogokat sem csorbitják. Ezzel összefüggésben Zhao (2008), valamint Zweig és Jianhai (2005) is úgy látják, hogy az olajkereskedelem előnyei nem teljesen egyoldalúan oszlanak meg, így az afrikai országok szempontjából is megvan a haszna a kínai energiadiverzifikációnak, hiszen így nemcsak az eddig feltáratlan lelőhelyek ásványkincseit értékesíthetik és tehetnek ezáltal szert több bevételre, hanem más olajvásárlóikkal szemben is kedvezőbb alkupozícióba kerülnek.

Azonban nem az olajéhség az egyetlen gazdasági indok, amely miatt Peking érdeklődést mutat a földrész iránt (Gill–Reilly 2007). Brautigam (2009) kifejezetten hangsúlyozza, hogy bár az afrikai nyersanyagok valóban fontosak Kína számára, mégis sokkal nagyobb jelentősége van magának az „üzletnek” a kereskedelemnek és a befektetéseknek, amelyeknek természetesen az ásványkincsek is részét képezik. Kínában rendkívül magas a megtakarítási ráta, ezért óriási devizatartalékokkal rendelkezik³, aminek *befektetési helyet keres* szerte a világban (Gábor 2009). Logikus lépés, hogy olyan területek után kutat, ahol viszonylag kis versenyt támasztanak a nyugati országok, még azon az áron is, hogy ezek meglehetősen kockázatosnak minősülnek (Pehnelt 2007). Fekete-Afrika pedig éppen egy ilyen hely, hiszen a bizonytalan társadalmi-gazdasági környezet mellett azért sem jelent vonzó terepet a külföldi befektetők számára, mert bár a népessége az 1960-as évekhez képest háromszorosára növekedett, a lakosság vásárlóereje még mindig alacsony (Engelberth 2009). A befektetés egyik kézenfekvő módja az *infrastruktúra fejlesztése*, ami vonzóbbá teszi a célországokat és így további befektetésekre ad lehetőséget. Az egyik legnagyobb ilyen kínai beruházás az afrikai földrészen az 1970-es években megépült Tazara vasútvonal, amely Zambia fővárosát (Lusakát) és Tanzánia gazdasági központját és egyben legnagyobb kikötővárosát (Dar es Salaamot) köti össze (Keenan 2009, Tarrósy 2008). Azóta pedig utak, iskolák és kórházak sora épült fel kínai segítséggel, nem is beszélve az Afrikai Unió új központjáról, mely az etióp fővárosban épül, és amely „Kína ajándéka” lesz az afrikai népnek (Engelberth 2009). Az infrastrukturális fejlesztések az útpítések emellett azzal a kellemes tulajdonsággal is bírnak, hogy általában könnyebbé válik a kitermelt olaj kikötőkbe szállítása, így az hamarabb juthat el Kínába (Tarrósy 2008).

További gazdasági célként említhetjük meg, hogy Kína hatalmas termelési potenciálja miatt igyekszik újabb piacokat keresni termékeinek. Az Afrikára jellemző általános szegénység ellenére a Saharától délre eső országok az olcsóbb kínai áruknak már most *felvevőpiacot* jelentenek, hosszabb távon pedig bizonyára nagyobb jelentőségűk lesz Kína számára ezen a területen is.

A gazdasági motivációkon túllepve *politikai, diplomáciai tényezőként* foghatjuk fel az *emberi jogok* kérdésében a két fél által képviselt álláspontok harmonizálását. Kommunista berendezkedéséből adódóan Kína az emberi jogok védelmét nem

³ Jelenleg Kína devizatartalékainak összege a legnagyobb a világon (Biggeri–Sanfilippo 2009).

tekinti elsőrendű feladatának sem hazai, sem nemzetközi szinten. Kiss és Tétényi (2008) rámutatnak, hogy Peking ezért kénytelen tudatosan keresni a hasonlóan gondolkodó szövetséges államokat, így még olyan országokkal is szoros baráti kapcsolatokat ápol, amelyekre a kritikus nyugati hatalmak rossz szemmel néznek⁴. Persze Kína nem buzdítja nyíltan az erőszakos és elnyomó kormányokat, csak annyit mond, hogy nem avatkozik bele más országok belügyeibe – ahogy azt sem engedi, hogy az ő belügyeibe valaki más beleszóljon (Lagerkvist 2009).

Szintén itt kell megemlítenünk a kínaiak „*Tajvan-problematikáját*”, hiszen a Kínai Népköztársaság a mai napig sem ismeri el Tajvant önálló államként, szemben a többi nagyhatalommal. Ebben a kérdésben Afrika tökéletes partnere Kínának, aki a segélyek nyújtását ahhoz az egyetlen feltételhez köti számukra, hogy ne ismerjék el Tajvant (Keenan 2009, Large 2008, Tull 2006, stb.).

Hosszabb távon Kína Afrika-politikája egyfajta *tesztként* is felfogható az ország számára, hogy a nemzetközi kapcsolatok rendszerének aktívabb résztvevője legyen (Tull 2006). Hiszen gazdasági és demográfiai jellemzői arra determinálják az országot, hogy a közeljövőben – világhatalmi súlyának növekedésével – komoly *globális szerepet* vállaljon (Gill–Reilly 2007). Így – mint már láttuk – az afrikai nyersanyag- és energiaszektorba történő befektetéseinek célja sem csupán a saját belső ellátásának biztosítása, de az is, hogy ezáltal meghatározó szerepe legyen a világ energiahelyzetének alakításában (Kiss–Tétényi 2008). Emellett az afrikai politikai és gazdasági kapcsolatok erősítése egybevág azzal a kínai elképzeléssel, hogy magát tekinti a *fejlődő országok érdekképviselőjének*, ezért is pártolja a Dél-Dél együttműködéseket a fejlett északi régiókhoz való közeledés helyett. Peking víziója, hogy a fejlődő országok egymás példájából tanulva közösen alakíthatják a felemelkedésükhez vezető utat és változtathatják meg a globális erőviszonyokat, a fennálló nemzetközi rendet (Ofodile 2009). Ez figyelhető meg a G-77-ek⁵ és a G-20-ak⁶ csoportjában, illetve a WTO-ban kifejtett tevékenységében is (Kiss–Tétényi 2008). Emellett az ENSZ Biztonsági Tanácsában betöltött állandó pozícióját szintén felhasználja az afrikai országok támogatására (Tull 2006). Mindezek mögött az áll, hogy a XXI. század elején egy *új globális világrend* van kialakulóban, melyben *Kínának főszerep jut*, és amelynek a *Harmadik Világ* szintén szerves része (Tarrósy 2006). Erre a pozícióra

⁴ Kiss és Tétényi (2008) példaként hozzák fel az 1989-es Tienanmen téri mészárlást, amit az egész nyugati világ elítélt, az afrikai országok azonban nem.

⁵ A G-77 fejlődő országok egy szervezete az ENSZ keretein belül. 1964-ben 77 taggal jött létre, azóta a létszám 130-ra bővült. Célja, hogy a déli államok egymás közötti kooperációját erősítse, valamint, hogy a fejlődő országok hatékonyan képviselhessék közös gazdasági érdekeiket az ENSZ nemzetközi tárgyalásain (Association of Corporate Treasurers 2010).

⁶ A G-20 csoport egy 1999-ben életre hívott nemzetközi fórum, mely 19 ország (köztük Kína is) és az EU jegybankelnökeinek és pénzügyminisztereinek, valamint az IMF és a Világbank képviselőinek rendszeres találkozóit írja elő gazdasági és pénzügyi témákban (Association of Corporate Treasurers 2010).

készülve ismerte fel Peking a Dél-Dél kapcsolatok egyre nagyobb jelentőségét úgy az afrikai, latin-amerikai és ázsiai fejlődő országok, mint a saját maga szempontjából.

2.2. Kína Afrika-politikája

Kína modern Afrika-politikáját 2006 januárjában fogalmazták meg, és ez az év lett Kínában „Afrika éve” (Large 2008, Ofodile 2009). Az elfogadott dokumentum (Chinese Government 2006) hangsúlyozza, hogy Kína szeretné a sino-afrikai együttműködést minél több színtérre (a politika, gazdaság, oktatás, tudomány, technológia, kultúra és egészségügy, valamint a béke és a biztonság területére) kiterjeszteni, valamint, hogy ennek keretében a kölcsönösen előnyös, „nyer-nyer” típusú *kooperációt* tartja kívánatosnak. Ennek elemei az őszinteség, az egyenlőség és a kölcsönös előnyök szem előtt tartása, a szolidaritás és a közös fejlesztési projektek. A kínai stratégia kiemeli azt is, hogy a gazdasági közeledést és segítségnyújtást nem köti gazdaságpolitikai feltételekhez Afrika számára, nem kötelezi őket ilyen jellegű belső reformok végrehajtására. Az egyetlen politikai kikötése az, hogy elvárja Tajvan elismerésének megtagadását. (Ily módon mégiscsak beavatkozik az országok ügyeibe, korlátozza szuverenitásukat.)

Hozzá tartozik az Afrika-politikához, hogy a kínai kormány különféle támogatásokkal ösztönzi a nem állami tulajdonú vállalatok afrikai terjeszkedését is. Gill és Reilly (2007) e támogatásoknak több formáját emelik ki: információs hálózatok, hazai adókedvezmények, alacsony kamatú hitelek az állami tulajdonú bankoktól, stb. A szerzők leírják, hogy a kínai vezetők elsősorban az állami nagyvállalatok, a „nemzeti bajnokok” számára dolgozták ki e segítő intézkedéseket, de azt is hangsúlyozzák, hogy sok kis- és középvállalkozásnak is lehetősége nyílik élni ezekkel, így több mint 700 kínai cég vesz részt kooperatív projektekben az afrikai kontinensen.

Mballa (2009) azt a fő különbséget állapítja meg Kína és a nyugati versenytársainak Afrika-politikája között, hogy az Egyesült Államokkal, az EU-val, Kanadával és Japánnal ellentétben Kína gyakorlatilag minden afrikai országgal keresi a kapcsolatot és befektet, függetlenül azok gazdasági, társadalmi és pénzügyi helyzetétől vagy földrajzi elhelyezkedésétől.⁷ Ezért a kínai-afrikai együttműködés kiépítésére számos szervezet jött létre az elmúlt évtizedben. Ezek többsége nem csupán az élet egyetlen részterületével foglalkozik, sokkal inkább komplex célrendszerrel alakultak meg, és elsősorban kínai kezdeményezésre. A legjelentősebb ilyen szervezet a *Kína-Afrika Együttműködési Fórum* – az angol név rövidítéséből FOCAC (2010) –, mely 2000 októberében jött létre. Emellett érdemes megemlíteni a *Kína-Afrika Üzleti Tanácsot* (CABC 2010) és a *Kína-Afrika Fejlesztési Alapot* (Ravallion 2008) is.

Bár nem elhanyagolható a Pekingtől származó pénzügyi támogatások, segítők, vagy a tartozás-elengedés mértéke, Kína mégis leginkább a kereskedelmi megállapodások útján látja biztosítva az afrikai országok számára a növekedés és fejlődés

⁷ Az empirikus vizsgálatunk szorosan kapcsolódik e kijelentéshez.

lehetőségét (Tull 2006). Ezt igazolja az is, hogy nagy jelentőséget tulajdonít a bilaterális kereskedelmi egyezményeknek,⁸ szinte minden fekete-afrikai országgal kötött valamilyen megállapodást (Ministry of Foreign Affairs 2010). Ezeken túlmenően lassan a több államot felölelő regionális megegyezések is előtérbe kerülnek – ilyen a *Special Preferential Tariff Treatment*.

2.3. Kína fekete-afrikai megjelenésének módzatai

A fekete-afrikai országok számára a kínai jelenlét fokozódása abban érhető tetten, hogy egyre nagyobb volumenűvé válik a Kínával folytatott bilaterális *kereskedelem* és az onnan származó *FDI*, növekszik a kínai *segélyek* összege és a támogatási formák száma, valamint egyre több ázsiai befektető, munkavállaló (*migráns*) és turista jelenik meg Afrikában. Mindennek azonban vannak veszélyei mindkét félre nézve, melyeket fontos szem előtt tartani. A továbbiakban rátérünk az empirikus elemzésre, mely segíthet adatokkal is alátámasztani a korábban leírtakat.

3. Kína motivációinak empirikus vizsgálata

Kína Afrika-politikájával kapcsolatban a külföldön tapasztalható nagy érdeklődés ellenére magyar nyelvű szakirodalmak között egyelőre nem túl sok foglalkozik Kína afrikai megjelenésével, és – a nemzetközi tendenciához hasonlóan – még ritkább az empirikus elemzésre épülő tanulmány. Ezen a „hiányosságon” próbál jelen dolgozat is javítani, és az elméleti rész tanulságai alapján átfogó képet adni a vizsgált jelenségről, valamint adatokkal igazolni/cáfolni az ott elhangzottakat. Ennek keretében arra teszünk kísérletet, hogy *meghatározzuk azokat a tényezőket, melyek befolyással lehetnek a fekete-afrikai országok Kínával folytatott kereskedelmének volumenére.*

3.1. A vizsgált mutatók és adatok

Az UNCTAD (2010) statisztikai adatbázisát felhasználva *a modellünk alapsokaságát a fekete-afrikai országok adják.* Miután az elemzés alapvetően bilaterális kereskedelmi adatokból indul ki, ezért annak érdekében, hogy minél pontosabb eredményt érjünk el, az alapsokaságból ki kellett szűrniük azokat az országokat, melyek esetében ezek az adatok hiányosak voltak, így a 47 fekete-afrikai országból *38 állam került a mintába*, ami statisztikailag elfogadható arány (80,85%).

A következő feladat a vizsgálandó időszak meghatározása volt. Jellemzően az ezredforduló után váltak szorosabbá Kína és az afrikai kontinens kapcsolatai, ezért

⁸ Az első afrikai (bár nem fekete-afrikai) ország, amellyel Kína kereskedelmi egyezményt írt alá, Egyiptom volt 1955-ben (Ofodile 2008).

szerettünk volna két – egy 2000 előtti és egy az utáni – ciklust összehasonlítani.⁹ A kiugró értékek túlzott hatásának kiküszöbölése érdekében azt tartottuk célszerűnek, hogy négy évre vonatkozóan vegyük az adatok számtani átlagát. Mindezek figyelembe vételével a két vizsgált időszak az 1995-1998 és a 2005-2008 közötti négy-négy év lett.

Az elemzés során használatos indikátorok kijelölésekor is jelentkezett adathiányból eredő probléma. Szerettünk volna a kínai kereskedelem és a fekete-afrikai államokban tapasztalható *korruptió* közötti esetleges együttmozgást megfigyelni mindkét periódusra, azonban a Transparency International (2010) erre vonatkozó adatai az első vizsgálandó időszakra hiányosak voltak, ezért ezt a szempontot csak a második időszakunk esetében tudtuk figyelembe venni.

A vizsgálat során használandó indikátorok meghatározásakor igyekeztünk azokat a szempontokat figyelembe venni, amelyek részben már a dolgozat elméleti fejezeteiben és az empirikus vizsgálatra épülő tanulmányokban is előkerültek Kína afrikai terjeszkedését motiváló tényezőinek tárgyalásakor. Így olyan mutatókat kerestünk, melyekről azt feltételeztük, hogy befolyásolják a Kínával folytatott kereskedelmet. Egyrészt azokat a jellemzőket gondoltuk végig, melyek hozzájárulhatnak az országok közötti kapcsolatok intenzívebbé válásához, másrészt azokat, amelyek általában éppen az ellenkező irányba hatnak, azaz „távol tartják” a kereskedelmi (illetve tőkebefektető) partnereket (ilyenek lehetnek a politikai instabilitás, a korruptió, a távolság, stb.). Ezek alapján összesen tizenegy mutatót vizsgáltunk:

1. *A bilaterális export és import a fekete-afrikai országok és Kína között.* Ezt az „indikátor-párost” tekinthetjük az elemzés *alapmutatóinak*, hiszen ezek tükrözik a két régió közötti kereskedelem értékét, ami a vizsgálat kiindulópontját jelenti. Így az elemzés során alkalmazott többi indikátor által felvett értékeket e két alapmutatóhoz viszonyítva értelmeztük.
2. *A Kína által képviselt részarány a fekete-afrikai országok teljes kivitelében és behozatalában.* Ezzel a mutatóval azt vizsgáljuk, hogy az 1995-98 közötti időszakhoz képest milyen mértékben és irányban változott Kína szerepe a fekete-afrikai országok külkereskedelmében a 2005-08 közötti évekre.
3. *A GDP a fekete-afrikai országokban.* Ez az indikátor azt hivatott szemléltetni, hogy Kína a hagyományosan „nagyobb” gazdaságokat részesíti-e előnyben, amikor kereskedelmi partnert választ Fekete-Afrikában. A vizsgálat során a nominális GDP értékeket vettük alapul, mert a kereskedelmi adatok szintén folyó árakon állnak rendelkezésre.
4. *Az egy főre jutó GDP a fekete-afrikai országokban.* Ezt a mutatót gyakran használják a gazdasági fejlettség mérésére, ezért ennek segítségével azt szeret-

⁹ A bilaterális kereskedelemre az UNCTAD (2010) adatbázisa 1995-ig visszamenően biztosít adatokat, így ez lett a vizsgálat első időszakának kezdő éve. A globális gazdasági válság következményeivel ebben a vizsgálatban nem kívántunk foglalkozni, ezért a második megfigyelt időszak utolsó éve 2008 lett.

tük volna megtudni, hogy az adott ország fejlettségi szintje szerepet játszik-e a kínai kereskedelem alakulásában. Itt ismét a folyó árakon számolt értékeket vettük figyelembe.

5. *A fekete-afrikai országok kereskedelmi nyitottsága.* A mutatót a következő formulával határoztuk meg:

$$\frac{\text{összes export} + \text{összes import}}{\text{bruttó hazai termék}}$$

Ebben az esetben is a nominális GDP-vel számoltunk. A kereskedelmi nyitottsággal azért érdemes foglalkozni, mert ha egy fekete-afrikai ország esetében ez az érték magas, akkor feltételezhetjük, hogy (relatív) aktív részese a világkereskedelemnek, így nem csupán Kínára van „ráutalva” e tekintetben, ami az ázsiai ország számára azt jelenti, hogy élesebb versennyel szembesül az adott ország importját és exportját illetően is.

6. *Export koncentrációs index.* A piaci koncentráció fokát szemléltető mutató 0 és 1 közötti értékeket vehet fel, ahol az 1-es a maximális koncentrációt – vagyis csupán egyetlen exporttermék létezését – jelenti (UNCTAD 2010). Az exportkoncentráció vizsgálata azért érdekes, mert ha feltételezzük, hogy Kína valóban az „olajországokkal” ápol intenzívebb kereskedelmi kapcsolatot, akkor az exportkoncentráció és az Afrikából származó kínai import között együttmozgást kellene tapasztalnunk, hiszen az olajexportőr országokra általában magasabb fokú exportkoncentráció jellemző, mivel a kivitelük nagy részét a kőolaj teszi ki.
7. *Politikai stabilitás.* A dolgozat elméleti részében szó esett arról, hogy a kínai befektetők és kereskedők a partnereik megválasztásakor nem tartják elsődleges szempontnak, hogy az adott országok politikailag stabilnak tekinthetők legyenek, és természetesen az államok politikai berendezkedése sem lényeges tényező. Az empirikus vizsgálat során ezen állítás realitását kívántuk tesztelni. A politikai stabilitás meghatározásához használt adatok a Freedom House (2010) honlapjáról származnak: a vizsgált évekre a „politikai jogok” és a „polgári szabadságjogok” mutatók értékeinek egyszerű számtani átlagát vettük. Az ily módon létrejött 1-től 7-ig terjedő skálán az 1-es érték tükrözi a legstabilabb, míg a 7-es a leginstabilabb állapotot.
8. *Korrupció.* A korrupcióra vonatkozó adatok a Transparency International (2010) kimutatásaiból származnak, és kizárólag a második vizsgálati időszakban vontuk be őket az elemzésbe. A korrupciós index (CPI) által felvett értékek a 0-10 intervallumban oszlanak meg, ahol 0-s minősítést azok az államok kapnak, melyekben a korrupció a szakértői felmérések és a közvélemény-kutatások alapján a legmélyebb, 10-est pedig azok, ahol az üzleti környezetben és az állami szektorban egyaránt elhanyagolható mértékű.

9. *Népesség.* Az egyes államok népessége is hozzájárulhat ahhoz, hogy Kína nagyobb volumenben kereskedjen velük, hiszen a nagyobb piacok feltehetően vonzóbbak az exportőrök számára.
10. *Kína és az adott ország távolsága.* Két állam kapcsolatainak szorosságára a földrajzi távolságuk is befolyással lehet – bár napjainkban ennek általában egyre kisebb a jelentősége. A távolságra vonatkozó adatok a CEPII (2010) adatbázisából származnak.¹⁰
11. *Az adott fekete-afrikai ország olajexportörnek tekinthető-e vagy sem.* Miután a témában vizsgálódó szerzők általában egyetértenek abban, hogy Kína Afrika iránti megújult érdeklődésének középpontjában az olaj áll, ezért fontosnak tartottuk megállapítani, hogy a kínai kereskedelem az olajexportőr országokkal valóban nagyobb volumenű-e, mint a nem olajexportőrökkel. Azt a kérdést, hogy a két vizsgált időszakban mely országok tekinthetők olajexportörnek, úgy választottuk meg, hogy először vettük a vizsgált országok összes olajexportjának és olajimportjának különbségét az 1995-1998, illetve a 2005-2008 közötti négy-négy évben, majd országonként kiszámoltuk ezeknek a számtani átlagát. Az így kapott pozitív értékek a nettó olajexportot jelképezik, a negatív értékek pedig arra utalnak, hogy az adott állam nettó olajimportőr. Ezzel az eljárással a vizsgált 38 országból az első időszakban 7, a másodikban 9 tekinthető „olajországnak”, és rendre 31 illetve 29 nem nettó olajexportörnek.

Az egyes indikátorok elemzéséhez felhasználni kívánt adatok többnyire az UNCTAD (2010) on-line adatbázisából származnak. Azonban itt nem jutottunk hozzá minden szükségesnek ítélt indikátorhoz, így a politikai stabilitásra, a korrupcióra, valamint a távolságokra vonatkozó értékeket a fent megjelölt forrásokból értük el.

3.2. A vizsgálat eredményei

A vizsgálat eredményeit – az alkalmazott statisztikai módszerek eltérősége miatt – két részre osztva tárgyaljuk. Elsőként a hipotézisvizsgálatainkról számolunk be, majd rátérünk a korrelációs számításból adódott eredményeink bemutatására.

3.2.1. Hipotézisvizsgálatok

Az empirikus elemzésünk kiindulópontjaként összesen *négy hipotézisvizsgálatot* végeztünk el. Ezekkel egyrészt azt szerettük volna kimutatni, hogy Kína és Fekete-Afrika kereskedelme az elmúlt években valóban nagyobb értékűvé és jelentőségűvé vált, másrészt azt, hogy Kína különbséget tesz az „olajországek” és a „nem olajországek” között. Az első két hipotézisvizsgálathoz alkalmazott statisztikai esz-

¹⁰ Az egyetlen kivételt a Kongói Demokratikus Köztársaság és Kína távolsága jelenti, melyre a CEPII (2010) nem szolgáltatott adatot, ezért ezt az elemet kihagytuk a vizsgálatból.

köz a páros *t*-próba volt, míg a második két esetben *független mintás t*-próbát alkalmaztunk.

A páros *t*-próbák eredményei alapján elmondhatjuk, hogy – mind a két régió közötti teljes kereskedelemre, mind a Kínából származó fekete-afrikai importra és a Kínába irányuló fekete-afrikai exportra nézve – a két vizsgált időszak között megfigyelhető szignifikáns különbség (növekedés) a kereskedelmi adatok tekintetében. Mindez alátámasztja a dolgozat elméleti részében leírtakat is. Emellett az is igazoltta vált, hogy Kína részaránya a fekete-afrikai országok külkereskedelmében szignifikánsan megnövekedett a 2005-08-as időszakra a tíz évvel korábbihoz viszonyítva. Ez egyben azt is jelenti, hogy más partnerek (EU, USA) jelentősége csökkent.

A független mintás *t*-próbák alkalmazásához kettébontottuk a fekete-afrikai államokból álló mintánkat: a két időszakban az „olajországokból” és a nem olajexportörnek minősülő országokból álló két-két csoportot külön-külön próbáltuk jellemezni. A vizsgálat arra vezetett, hogy van szignifikáns különbség Kína Fekete-Afrikából származó importja értékében az „olajországok” és a nem olajexportör országok csoportja között. Ez az eredmény szintén alátámasztja az elméleti áttekintésben leírtakat, hiszen azt jelenti, hogy Kína mindkét vizsgált időszakban szignifikánsan nagyobb értékben importált az „olajországokból”, mint a nem olajexportör fekete-afrikai államokból. Azonban ha Kína exportját nézzük, akkor igaz a feltevés, miszerint az ázsiai ország nem tesz különbséget a fekete-afrikai „olajországok” és a nem nettó olajexportörök között.

Miután megkíséreltük megállapítani, hogy a kőolaj-lelőhelyek feltárása a kontinensen befolyásolja-e Kína közeledését Fekete-Afrikához, megpróbáltuk meghatározni, hogy milyen más mutatókkal lehet megragadni a további motivációkat. Ennek érdekében alkalmaztuk a korrelációs számítás statisztikai eszközét.

3.2.2. Korrelációs számítás

Az empirikus elemzés második felében bizonyos kiemelt tényezők, valamint a mintánkba belekerült 38 fekete-afrikai ország kínai exportja és importja közötti kapcsolatot vizsgáltuk mindkét időszakra vonatkozóan külön-külön. Az adataink megfelelőek voltak a lineáris korrelációs (Pearson-féle) együttható használatára (Sajtos–Mitev 2007). Azonban már előre szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy a korrelációs számítás módszere nem alkalmas arra, hogy ok-okozati összefüggésekre következtessünk belőle, kizárólag a mutatók értékei közötti kapcsolat erősségét és irányát állapíthatjuk meg. Ezért óvatosan kell kezelnünk a kapott eredményeket.

Az első vizsgált időszakra – az 1995-től 1998-ig tartó négy évre – vonatkozó korrelációs együtthatók alapján több következtetést is levonhatunk:

1. Közepes pozitív irányú korreláció tapasztalható az elemzésben szereplő 38 fekete-afrikai ország Kínába irányuló exportja és az egyes államok GDP-je, valamint az egy főre eső GDP-je között.

2. Erős pozitív kapcsolat jellemző az egyes országok Kínából származó importja és a bruttó hazai termékük nagysága között, és közepes pozitív kapcsolat van a kínai importjuk és a népességük között.
3. Azt is elmondhatjuk továbbá, hogy a 38 fekete-afrikai országot tekintve sem a kereskedelmi nyitottság vagy az exportkoncentráció, sem pedig a politikai stabilitás vagy a Kínától vett távolság nem volt erős hatással a Kínával folytatott kereskedelmük értékére, hiszen nem tapasztalható (szignifikánsan) szorosabb együttmozgás a mutatók értékei között.

A vizsgálat második időszakára – a 2005-től 2008-ig tartó négy évre – is több mindent megfigyelhetünk:

1. Közepes pozitív irányú korreláció tapasztalható az elemzésben szereplő 38 fekete-afrikai ország Kínába irányuló exportja és az egyes államok kereskedelmi nyitottsága,¹¹ valamint exportkoncentrációs indexe között.
2. Erős pozitív kapcsolat jellemző az egyes országok Kínából származó importja és a bruttó hazai termékük nagysága között, és közepes pozitív kapcsolat van a kínai importjuk és a népességük között. Ez az eredmény megegyezik az első időszak esetében kapottal.
3. Végül elmondhatjuk, hogy ugyanazt a 38 fekete-afrikai országot tekintve a Kínától vett távolság vagy a politikai stabilitás illetve a korrupció mértéke – az első vizsgált periódushoz hasonlóan – ekkor sem volt szignifikáns hatással a Kínával folytatott kereskedelmük összértékére. Sőt, az első időszaktól eltérően itt már az egy főre jutó GDP értéke sem volt meghatározó.

A korrelációs számítás alapján sikerült igazolnunk azt, hogy Kína számára *tulajdonképpen „minden mindegy”*, amikor kereskedelmi partnert választ, azaz nem részesíti előnyben a politikailag stabilabb, kevésbé korrump, a nyitottabb vagy akár a hozzá közelebbi államokat. A kínai kivitel mértékét leginkább az afrikai országok bruttó hazai termékének nagysága és a népességük, vagyis a piac mérete befolyásolta. Az 1990-es évek második feléhez képest a 2005-08-as időszakra a leglényegesebb változás, hogy a Fekete-Afrikából származó kínai import volumene nagyobbnak mutatkozott azokban az országokban, melyekben magas volt az exportkoncentráció. Ez alapján arra következtethetünk, hogy a nyersanyag-exportáló országok jelentősége megnövekedett Kína Afrikával folytatott kereskedelmében.

¹¹ Biggeri és Sanfilippo (2009) szintén arra az eredményre jutottak empirikus vizsgálatuk során, hogy a fekete-afrikai országok kereskedelmi nyitottsága és Kína velük folytatott kereskedelmének volumene között pozitív és szignifikáns együttmozgás tapasztalható.

4. Összegzés

A dolgozat célja azt volt, hogy bemutassa Kína fekete-afrikai szerepvállalásának legfontosabb mozgatórugóit. Ezt egyrészt a szakirodalmi áttekintés, másrészt az empirikus adatelemzés eszközével kíséreltük meg elérni. Kutatásunkból azt a következtetést szűrjük le, hogy Kína kapcsolatépítése az afrikai országokkal olyan sokféle gazdasági és politikai tényezőre vezethető vissza, hogy szinte válogatás nélkül terjeszti ki hatókörét a kontinens minden országára. Feltehetően a leglényegesebb motivációt ezek közül a *Dél-Dél együttműködések* szorgalmazása, valamint az *olaj-éhség* jelenti. Ezek mellett az összes egyéb ok és a felmerülő nehézség alárendelt szerepűnek tűnik az ázsiai ország Afrika-politikájában; ezért lehet „*minden mindegy*” Kína számára.

A célkitűzésünk eléréséhez először a fekete-afrikai államok helyzetét: elsősorban a felmerülő problémákat, kihívásokat igyekeztük bemutatni, mint a szegénység, éhezés, járványok terjedése, vagy az oktatási és infrastruktúrával kapcsolatos kérdések. Ezután foglalkoztunk a fejlett Észak szerepvállalásával a kontinensen, mely leginkább a segélyezési tevékenységben ragadható meg. Itt láthattuk, hogy ezek a fejlődő országok „felemelésére” tett kísérletek mindeddig nem jártak *látványos* eredménnyel sem az egyes államok, sem a nemzetközi szervezetek (pl. Világbank, IMF) részéről, ráadásul egyelőre a szegény országok is képtelennek látszanak önerejükből változtatni, változni. Az azonban egyértelmű, hogy szükség van az Észak és Dél közötti fejlettségi szakadék csökkentésére – mindkét fél érdekében. Erre jelenthetnek megoldást a Dél-Dél együttműködések, hiszen ezek keretében azok az országok nyújtanak segítő kezet a legelmaradottabbaknak, amelyek maguk is megtapasztalták és részben már leküzdötték a „fejlődéssel” járó nehézségeket. A legkézenfekvőbb példa ilyen „fejlettebb fejlődő” országra éppen Kína.

Kína szerepe a jelenkor világgazdaságában (és politikai illetve katonai téren) egyébként is egyre meghatározóbb, elsősorban a több mint tíz éve tartó kétszámjegyű gazdasági növekedésének, valamint óriási népességének köszönhetően. Bár még a fejlődő országok közé soroljuk, adottságai arra predesztinálják, hogy a kialakulóban lévő multipoláris világrend egyik fő aktora legyen. Ez a szerep pedig olyan feladatokkal is jár, mint Dél országainak felkarolása – amitől nem is zárkózik el: ezt bizonyítja az ENSZ Biztonsági Tanácsában és a Kereskedelmi Világszervezetben kifejtett tevékenysége mellett a bilaterális kapcsolatainak erősítésére való törekvése a fejlődő országokkal.

Jelen dolgozat Kína és a fekete-afrikai térség kapcsolatait igyekezett több nézőpontból bemutatni. Elsőként arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen tényezők húzódnak meg Kína Afrikához való közeledésének hátterében. A lehetséges motivációkat két csoportra osztottuk: gazdasági és politikai okokra és célokra. A legfontosabb gazdasági tényező az ország *kőolaj és más nyersanyagok* iránti megnövekedett kereslete. E mögött egyrészt *rövid távú* praktikus, másrészt *hosszú távú stratégiai* érdek áll: az egyik oldalon a hazai keresletet kell kielégítenie, a másikon pedig a nemzetközi olajpiac meghatározó globális szereplőjévé kíván válni – és ez már be is kö-

vetkezett. A politikai motivációk közül kiemelendő a „felkészülés a majdani nagyobb globális szerepre”.

Ennek következtében a kínai megjelenés módozatai is változatosak lettek: az afrikai országokhoz fűződő viszony az elmúlt években több lett egyszerű kereskedelmi kapcsolatnál (bár a bilaterális kereskedelem volumene és értéke látványosan megnövekedett), Kína már befektetőként és segélyezőként is megjelenik a kontinensen, nem is beszélve arról, hogy a nemzetközi szervezetek fórumain rendszeresen a fejlődő országok érdekképviselőjeként lép fel. Emellett az ázsiai ország kialakította saját *Afrika-politikáját*, mely szintén azt mutatja, hogy hosszú távú partnerségre törekszik. Ennek az Afrika-politikának intézményi kerete is létrejött: a Kína-Afrika Együttműködési Fórum, melynek tevékenysége tulajdonképpen az általános állami hatáskör minden területére kiterjed az oktatástól az egészségügyön át a gazdasági, igazságügyi és politikai kapcsolatokig. Azonban bizonyos kezdeményezései még ezeken is túlmutatnak, hiszen a magánkézben lévő gazdálkodó szervezetek, sőt, az egyének közötti szálakat is igyekszik szorosabbra fűzni.

Amellett, hogy a kínai-afrikai kapcsolatok mindkét fél számára hordoznak kölcsönös előnyöket, a fejlett országok (és időnként maguk az afrikaiak) oldaláról is megfogalmazódnak kétségek Kína szándékait illetően. A dolgozat ezekre az álláspontokra is kitért. A kritikusok legfőbb veszélynek azt tartják, hogy Kína csupán egy új típusú gyarmatosítást akar véghezvinni Afrikában, és a XIX. századi nyugati gyarmatosítók káros tevékenységét folytatja a kontinensen, ami nemhogy nem segíti az afrikai országok felzárkózását, de még mélyebbre taszíthatja őket. Bár a hasonló félelmek nem teljesen alaptalanok, azért azt is láthattuk, hogy Kína Afrika-politikája egyáltalán nem a kizsákmányolás stratégiájára épül, sőt, számos „önzetlennek tűnő” felajánlást tesz a fekete-afrikaiak érdekében. Ráadásul, ha elfogadjuk azt az állítást, hogy Kína politikai szövetségesként tekint ezekre az államokra a nemzetközi porondon, akkor belátható, hogy már csak emiatt sem teheti meg, hogy úgy kezelje őket, ahogyan az egykori gyarmatosítóik tették.

A szakirodalmi áttekintést követő empirikus vizsgálatunkban elsőként arra kerestük a választ, hogy a fekete-afrikai „olajországok” és Kína között vajon nagyobb volumenű-e a kereskedelem, mint a nem olajexportőr afrikaiak és Kína között. Az elvégzett hipotézisvizsgálattal arra az eredményre jutottunk, hogy szignifikáns különbség volt tapasztalható a két országcsoporthoz tartozók között az általunk vizsgált időszakokban. Ezután adódott a következő kérdés: az olaj mint befolyásoló tényező mellett mi más játszhat még szerepet a sino-afrikai (kereskedelmi) kapcsolatok erősségének alakulásában?

A fekete-afrikai országok vonatkozásában figyelembe vett gazdasági és politikai mutatók közül elég kevés mutatott erős vagy legalább közepes korrelációt a Kínával folytatott kereskedelem (a kivitel és behozatal) értékével. Ebből arra következtettünk, hogy a hagyományosan jelentőséggel bíró tényezők Kína számára nem fontosak a kereskedelmi kapcsolatait kiterjesztése során, vagyis olyan mély az érdeklő-

dése Fekete-Afrika iránt, hogy szinte semmi sem számít neki, a pozitív és negatív vonások tekintetében egyaránt „minden mindegy” hozzáállást tanúsít.

Felhasznált irodalom

- Association of Corporate Treasurers 2010: *Glossary of Terms*. Interneten: <http://www.treasurers.org/glossary> Letöltve: 2010. szeptember 19.
- Biggeri, M. – Sanfilippo, M. 2009: Understanding China's move into Africa: an empirical analysis. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 7, 1, 31-54. o.
- Brautigam, D. 2009: *The Dragon's Gift. The Real Story of China in Africa*. Oxford University Press, New York.
- CABC 2010: *China-Africa Business Council*. Interneten: <http://www.cabc.org.cn/english/index.asp> Letöltve: 2010. augusztus 17.
- CEPII 2010: *Distances*. Interneten: <http://www.cepii.fr/anglaisgraph/bdd/distances.htm> Letöltve: 2010. október 14.
- Chinese Government 2006: *China's African Policy*. Interneten: http://www.gov.cn/misc/2006-01/12/content_156490.htm Letöltve: 2010. szeptember 10.
- Engelberth I. 2009: „Chinafrica”? Afrika a XXI. század küszöbén: „A legmohóbb kapitalisták ma Kínából érkeznek!” *EU Working Paper*, 2009/3, Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar.
- FOCAC 2010: *Forum on China-Africa Cooperation*. Interneten: <http://www.focac.org/eng/> Letöltve: 2010. július 30.
- Freedom House 2010: *Freedom in the World Comparative and Historical Data*. Interneten: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=439> Letöltve: 2010. október 14.
- Gábor T. 2009: Kína árfolyam-politikája és a globális egyensúlytalanságok. *Hitelintézeti Szemle*, 8, 2, 111-124. o.
- Gill, B. – Reilly, J. 2007: The Tenuous Hold of China Inc. in Africa. *Washington Quarterly*, 30, 3, 37-52. o.
- Keenan, P. J. 2009: Curse or Cure? China, Africa, and The Effects of Unconditioned Wealth. *Berkeley Journal of International Law*, 27, 1, 84-126. o.
- Kiss J. – Tétényi A. 2008: Kína politikai és gazdasági érdekei Fekete-Afrikában. In Inotai A. – Juhász O. (szerk.): *A változó Kína – II. Kína a nemzetközi politikai erőterben*. Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 264-291. o.
- Lagerkvist, J. 2009: Chinese eyes on Africa: Authoritarian flexibility versus democratic governance. *Journal of Contemporary African Studies*, 27, 2, 119-134. o.

- Large, D. 2008: Beyond 'Dragon in the Bush': The Study of China-Africa Relations. *African Affairs*, 107, 426, 45-61. o.
- Mballa, L. V. 2009: Política africana de China: una manifestación de la real economy de corte chino. (China's African Policy: A manifestation of the Chinese's type real economy.) *Desafíos*, 2, 13-42. o.
- Ministry of Foreign Affairs 2010: *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China – Countries and Regions: Africa*. Interneten: <http://www.fmprc.gov.cn/eng/gjhdq/2913/> Letöltve: 2010. október 26.
- Ofodile, E. U. 2008: Trade, Empires, and Subjects – China-Africa Trade: A New Fair Trade Arrangement, or the Third Scramble for Africa? *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 41, 2, 505-583. o.
- Ofodile, U. 2009: ireTrade, Aid and Human Rights: China's Africa Policy in Perspective. *Journal of International Commercial Law & Technology*, 4, 2, 86-99. o.
- Pehnelt, G. 2007: The Political Economy of China's Aid Policy in Africa. *Research Paper*, 2007-51, Friedrich-Schiller-University, Jena.
- Ravallion, M. 2008: Are There Lessons for Africa from Chiona's Succes Against Poverty? *Working Paper*, January 2008, Development Research Group, World Bank.
- Sajtos L. – Mitev A. 2007: *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Alinea Kiadó, Budapest.
- Simai M. 2008: *A világgazdaság a XXI. század forgatagában*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Szentesi A. G. 2009: Kína Afrika felé fordulásának folyamata, valamint annak gazdasági és geopolitikai vonzatai. *EU Working Paper*, 2009/3, *Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar*.
- Tarrósy I. 2006: A globális világrend és az Észak-Dél kontextus. *Politikatudományi Szemle*, 15, 2-3, 169-188. o.
- Tarrósy I. 2008: Sino-afrikai kapcsolatok a világpolitika rendszerében. Kölcsönös hasznok és lehetőségek a 21. században. *Külügyi Szemle*, 4, 81-93. o.
- Taylor, I. 2006: China's oil diplomacy in Africa. *International Affairs*, 82, 5, 937–959. o.
- Transparency International 2010: *Corruption Perceptions Index*. Interneten: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi Letöltve: 2010. október 10.
- Tull, D. M. 2006: China's engagement in Africa: scope, significance and consequences. *Journal of Modern African Studies*, 44, 3, 459–479. o.
- UN Comtrade 2010: United Nations Commodity Trade Statistics Database. Interneten: <http://comtrade.un.org/> Letöltve: 2010. október 4.
- UNCTAD 2010: *UNCTADstat*. Interneten: <http://unctadstat.unctad.org> Letöltve: 2010. október 20.

- Zhao, S. 2008: China's global search for energy security: cooperation and competition in Asia-Pacific. *The Journal of Contemporary China*, 17, 55, 207-228. o.
- Zweig, D. – Jianhai, B. 2005: China's Global Hunt for Energy. *Foreign Affairs*, 84, 5, 25-38. o.